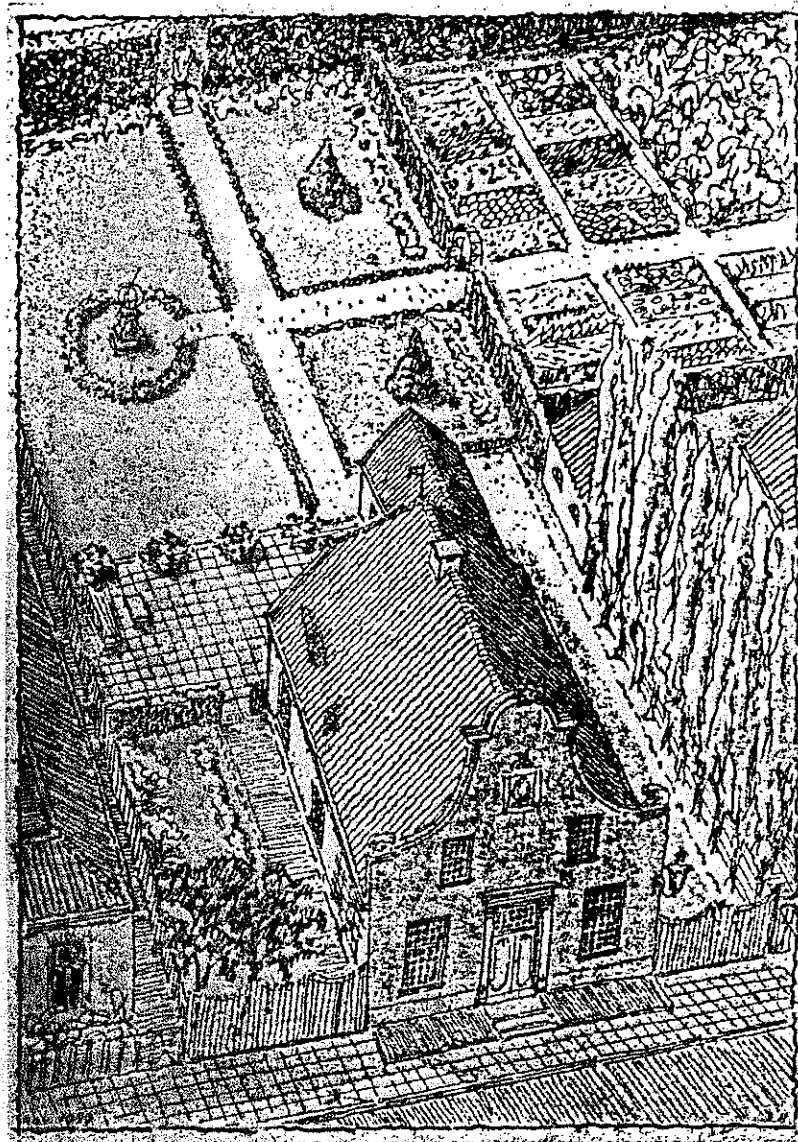
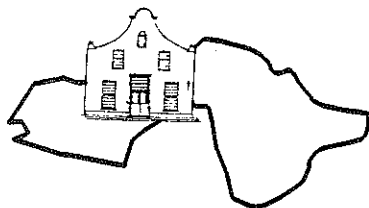

BOORN en BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

BOORN en BOERSCHOP

uitgave van de

Heemkundevereniging Bussemakerhuis.

Jaargang 2, No. 2, oktober 1992.

I N H O U D

Volksgeneesmiddelen in Oost-Nederland 1	Dr A. Fuldauer	34
Eerpel gaddern	J. Kleinman	38
Wie weet	Redactie	39
Rechtspraak over hout	W.J.H. IJzereef	40
Acte huwelijksvoorwaarden Zenderen 2	H.A.M. Woolderink	44
Een adoptie in 1776	A.A. ten Kate	48
Plaatjen anvroagen	W.J.H. IJzereef	50
Zo was't, zo is't	Redactie	51
Geschiedenis op ansichtkaarten	W. Brok	52
Boekennieuws	Redactie	54
Borne in de Romeinse tijd	J. van Nuenen	55
Uit de archiefkast 3	Drs G. ter Braak	59
Folkloregroep Borne 1	N. Rientjes-Knoef	61
Winterprogramma	J. Niers	64
Bestuursmededeling	A. Linthorst	64

Herkomst illustraties:

Archief W. Brok: 52, 53.

Archief F.J. van Capelleveen, Borne: 33, 37, 54, 55.

Archief Heemkundever. Bussemakerhuis: 40, 43.

Archief W.J.H. IJzereef, Borne: 39.

Archief H.J.B.M. Velner, Borne: 139, 42, 46, 48, 51(onder), 60, 61, 62.

Gemeentearchief, Borne: 19 (boven), 59.

Jan Luiken: 35.

Oude folder: 50.

R.O.B., Amersfoort: 56, 57, 58.

Ebbe Sunesen, Largeplanter og trolddomsurter: 34, 36.

VOLKSGENEESMIDDELEN IN OOST-NEDERLAND 1

In het trefwoordenregister* van de Twente Akademie bevindt zich ook een pakje kaartjes onder het hoofd "Volksgeneesmiddelen". Er zitten meer dan 200 kaartjes in. Deze verwijzen naar een 50-tal publikaties in tijdschriften en boeken van het begin van deze eeuw tot betrekkelijk recente bijdragen. Een ingang gevend op meerdere wijzen via verschillende trefwoorden. Voorwaar een bewijs van het werk en de tijd die de opsteller erin gestoken heeft.

Het bereiden van geneesmiddelen thuis behoorde bij het normale gezinsleven.

De ontwikkelingen op het gebied van de geneeskunde en de pharmacie gaan in een dermate snel tempo, dat wij ons niet realiseren dat het nog geen honderd jaar geleden is dat de geneeskunde voornamelijk bestond uit het voorschrijven van geneesmiddelen, die werden samengesteld uit plantenextracten en uit simpele chemische middelen, waarvan bekend was dat ze enige invloed hadden op het genezingsproces of waarvan men aannam dat ze invloed hadden. De artsen hadden tot het eind van de vorige eeuw dan ook vrijwel alleen de bloedzuiger en het scalpel en de kennis van de werkzaamheid van plantenextracten als vermeend, danwel werkelijk instrument om de mens van zijn kwalen te genezen.

Gelukkig genazen, zoals trouwens ook nu nog, een aantal aandoeningen na korte of langere tijd spontaan. Het is dan ook geen wonder dat de mensen zelf en in het bijzonder de plattelandsbevolking ging zoeken naar medicijnen en middelen om zich te genezen. Deze middelen werden van ouder op kind en van buur op buur overgebracht. Kwam men er zelf helemaal niet uit en was het nog niet te laat, dan werd de hulp van iemand die de geneeskunde bestudeerd had of geacht werd door zijn ervaring of roep ter zake kundig te zijn, ingeroepen.

*samengesteld door W.IJzereef uit de literatuur die beschikbaar is in de Twente Akademie en de Overijssel-kollektie van de O.B.D. (Overijsselse Bibliotheek Dienst).

Al uit 3000 jaar voor Christus zijn er teksten bekend over plantaardige geneesmiddelen. De "Ebers-papyrus" uit 1500 v. Chr. beschrijft ziekten en geneesmiddelen uit het oude Egypte. Dat de magie in de oudheid een grote rol speelt is begrijpelijk, maar nog heden ten dage zijn er mensen die geloven in magische handelingen ter bestrijding van ziekten. Niet lang geleden werd in het t.v.-programma "Rondom Tien" gesproken over allerlei methoden om bepaalde hinderlijke verschijnselen of kwaaltjes door middel van zgn. huismiddeltjes of in feite magische handelingen te genezen. Sommige mensen geloofden er rotsvast in, anderen vonden er geen baat bij.

Ook in Oost-Nederland zijn vele huismiddeltjes in gebruik geweest en zullen er stellig ook nu nog gebruikt worden. Het is mijn bedoeling in het kort iets te vertellen over deze huismiddelen, hun toepassing en de magische handelingen die er ook in beschreven zijn.

APOTEEKER.

*Mijn werk bestaat, tendienst der krankten,
Int mengen van verscheiden dranken;
Die ik voorzichtig maak gereed,
t zij dat men zuivering wacht, of zweet.*

Het eerste wat opvalt is dat de meeste kwalen waarvoor een volksgeneesmiddel bestond c.q. bestaat(!), de kwalen "van alle dag" zijn. Kiespijn, koorts, wondjes en bloedingen, jicht en reuma, buikpijn en diarree, hoest, steenpuisten, oogontstekingen of branderige ogen, inwendige pijn, kou vatten, wratten, zijn de kwalen waarvoor meerdere geneesmiddelen in het volksgebruik te vinden zijn. Op zichzelf al veelzeggend dat er zovele zijn voor één bepaalde kwaal. In ieder geval kon men een tijdje bezig zijn zichzelf te helpen. Hielp het ene niet dan werd vermoedelijk een ander geprobeerd en betrof het een onschuldige aandoening, dan was die mogelijk intussen genezen. Dit betekende natuurlijk voor de betrokkene wel dat dit nu juist het geneesmiddel was voor de betrokken aandoening!

Maar er zijn ook aandoeningen als klachten van de urinewegen, stuipen, fijs en een beroerte, waarvoor men een middel had. Opvallend is ook dat er nogal eens sprake is van een panacee, een middel dat helpt voor vele kwalen.

Het is niet onbegrijpelijk dat men ook voor minder ernstige, maar wel hinderlijke aandoeningen een geneesmiddel voorhanden meende te hebben. Zo treffen we onder meer jeuk, baardschurft, dauwworm, obstipatie en wormen aan. Een kwaal waar we vroeger veel van hoorden waren de wintervoeten. Ook daar bestonden middeltjes voor.

Merkwaardig mag genoemd worden dat ook middelen tegen beenbreuk voorkomen. Aan bevordering van de menstruatie werd ook aandacht geschonken en wat vooruitlopend op hetgeen verderop besproken zal worden, blijkt dan dat hiervoor thee van Maagdenpalm werd gebruikt.

Onder de hoofdjes waarmee de literatuur wordt aangegeven, treffen we niet alleen de aandoeningen, maar evenzeer de verschillende middelen of planten waaruit het "medicijn" wordt bereid. Wat denkt u van griffelschraapsel, dakpanschraapsel, zand en petroleum. Maar ook de vetten van verschillende diersoorten - waaronder de mens - waren in trek. Niet alleen kattenbloed, maar ook kattenpoep schijnt genezende werking te hebben gehad of te zijn toegedacht door onze vindingrijke Twentse voorouders.

Het gebruik van braakwijn of herhaalde slokjes water was een erkend braakmiddel.

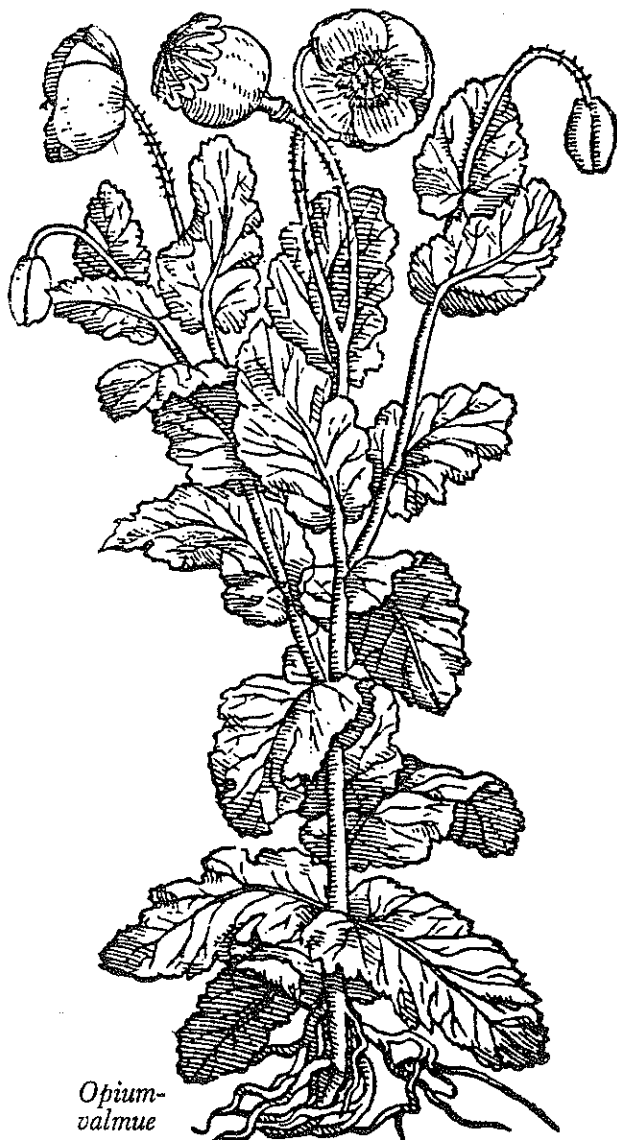
Maar laten we eerlijk zijn, als je als arts de kaartjes doorbladert kun je er niet omheen nu en dan te zeggen: "Tja, dat was toch zo gek nog niet".

Tenslotte zijn het planten, die door bepaalde "chemische"

stoffen de basis hebben gelegd voor de moderne geneeskunde. Niet voor niets is het gebruik van kruiden nog algemeen en vooral in de drogisterijen vindt men een keur van kruidenmengsels, die voor een veelheid van kwalen uitkomst zouden kunnen bieden.

Ook de homeopathie bedient zich voor een deel van plantenextracten. Als we een handboek over de farmacologie raadplegen, bijv. het "Textbook of Pharmacognosie" van de Engelsman T.E. Wallis, dan vinden we daarin wat er zoal aan bestanddelen in de plantenbladeren, wortels of zaden zitten, die een duidelijk aanwijsbare invloed hebben op het menselijk organisme. Om er enkele te noemen: de alkaloiden, de fytosterolen, aetherische oliën, glycosiden, maar ook mineralen en organische zuren. Hoe complex de samenstelling vaak is, moge blijken uit hetgeen in de bekende *Papaver somniferum* zit. Hieruit wordt het bekende gif opium bereid. Dit opium bevat 25 verschillende alkaloiden. Voorts nog twee zuren, suiker, calcium en magnesiumzouten.

Opium-
valmue

stoelgang te bevorderen. In een aantal planten zitten alkaloiden die de samentrekking van de darmen bevorderen, maar ook onverteerbare vezels van de planten vormen een soort bulk, waardoor de ontleding bevordert wordt.

In Heemkunde Weerselo van de laatste jaren beschrijft Schildkamp een aantal planten en geeft daarbij aan waarvoor deze in de volksgeneeskunde gebruikt werden. Zo noemt hij o.a. het Wilgenroosje, dat als bloedstelpend middel gebruikt werd. Hierin zit tannine dat astringerend, samentrekkend, werkt en dit verklaart dan de

Tot de alkaloiden behoren onder meer morfine, codeïne en papaverine, stoffen die elk een toepassing vinden in de moderne geneeskunde.

Terug naar de literatuur vinden we geregeld vermeld het Vingerhoedskruid. Het bevat een aantal glycosiden, waaronder het digitoxine dat een sterke invloed op de hartspier heeft. Het doet het hart regelmatig samentrekken, mits in een goede dosering toegepast. En dat was vroeger het grote probleem: een aftreksel van de bladeren of een poeder van fijnge maakte bladeren was uitermate moeilijk te doseren. Verschillende planten werden gebruikt om de

Vingerhoedskruid.

zin van het gebruik. Ongetwijfeld is deze toepassing in een ver verleden toevallig ontdekt en van geslacht op geslacht overgebracht.

Het zou ook interessant zijn te weten wat er nu nog in gebruik is, in het bijzonder onder de plattelandsbevolking van Twente. Dat vereist echter een vrij intensieve enquête of uw medewerking. Hierop kom ik in de tweede aflevering van mijn verhaal terug.

Borne, dr. A. Fuldauer.

EERPEL GADDERN!

Schreeg in de riej
stoat zekke met eerpel.
Woar n es zich noar n hemmel bug
doar tekent zich hoog
man en peerd of,
Schaarp an de hearfst'ge lucht.

De gadders kroept
krom op de knee
achter de reuimesien an,
nen koorf geet met
in eeren kroepgang,
de rappe haan goat steurig verdan.

Het loof op de heupe
braant röstig,
de rook kreengelt vot oaver t laand.
De bröaderkes poft
in de aske,
woar ze stilan zowat verbraant.

n Groot schoer veugel
geet langs de lucht
zwaaiend en zweankend, in grellig gefladder.
Zo he'k t vaak ezeen
as jungske,
veur t kearmisgeeld, as eerpelgadder!

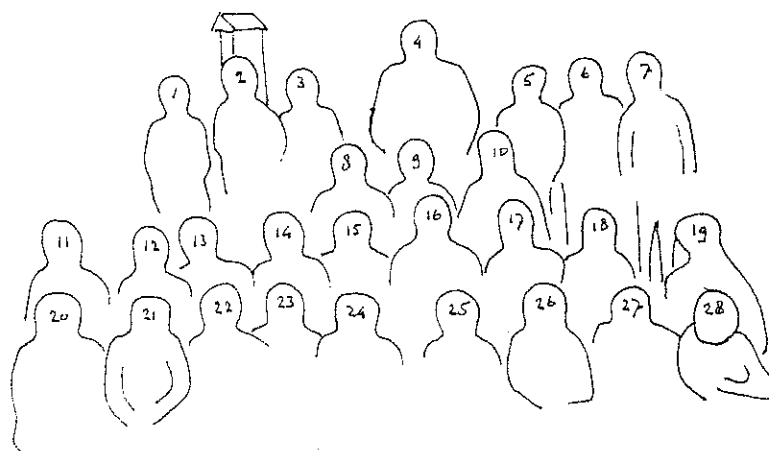
Jan Kleinman.

Vuur niks krie'j laank hoar en dikke luze.

WIE WEET...

Er bestaan veel schoolfoto's van de klassen van de jongens van de Jacobusschool met het nooit ontbrekende hoofd der school: meester Dijkhuis. Geeft U, lezer, aanvullingen van vooral voornamen van de personen op deze foto?

1. ... ter Haar	8. B. Kiewik	15. ... Bruggink	22. ... Kuipers
2. B. Ellenbroek	9. ... ter Haar	16. W. Schabbink	23. ... Bruggink
3. B. Weber	10. ... Zoetebier	17. G. Uunk	24. ... ter Beek
4. De meester	11. ... Nijhuis	18. ... Nijhuis	25. G. Ensink
5. B. Ellenbroek	12. ... Leushuis	19. Th. Hakkenbroek	26. J. Dijkhuis
6. A. Roetgerink	13. ... Leushuis	20. H. Höfte	27. ... Kosterink
7. ... Nijland	14. B. Rientjes	21. ... Wiggers	28. ... Grobben

RECHTSPRAAK OVER HOUT

Als je lid bent van de Heemkondevereniging Bussemakerhuis in Borne, dan ben je natuurlijk nieuwsgierig naar de inhoud van een brief, waaronder een grote handtekening staat van een BUSSEMAKER.

Proces-Verbaal.

Op heden den ten en twintigsten, October 1852
 een honderd twee en Dertig Compromissarissen
 voor ons Jan Bussemaker Berends Linn Bzn.
 Gemeester der Gemeente Borne, in Lute Lute
Johannes Prinsen de personen van
 Anton. Muller. Wever, en Pieter
 Hammelder. Smit beide wonende te Borne
 welke ieder afzonderlyk hebben Ver-
 klaard, dat het feit in het vorenstaande
 proces-verbaal met de waarheid over-
 eenkomstig is versnelde.

Welke verklaringen naar overlesing
 door ons en de Compromissarissen Linn gelezen
 A. Muller
 A. Hammelder
 J. Bussemaker Bzn.

Daarvan wij dit Proces-Verbaal hebben
 opgemaakt op de verklaring bij de aanvaar-
 ding onzer bediening afgelegd, en getekend.
 J. Bussemaker Bzn.

Kort geleden kreeg ik zo'n brief onder ogen die in de meimaand van het jaar 1852 werd geschreven door Burgemeester J. Bussemaker Bzn, en was gericht aan de heer Officier van de rechtbank in Almelo. Het schrijven bevatte een Proces-Verbaal, waarin Johannes Prinsen, een wever uit Borne, werd aangeklaagd

door H. Höfte wegens diefstal van hout. De omstandigheden en de aanklacht werden als volgt omschreven:

Op 19 Mei 1852 liepen de wever Anton Mulder en de smid Rudolf Hemmeler, beiden uit Borne, gezamenlijk van het land naar huis om 12 uur 's middags. In de verte (stond in het Proces-Verbaal) zagen zij de wever Johannes Prinsen komen aanlopen en (zo staat er dan zo mooi) vermoedende met slechte oogmerken. Zij maakten een omweggetje en toen ze dichterbij gekomen waren zagen zij dat Prinsen in een houtwal met een mes "Twijg- en ander Weekhout" sneed en dat meenam. De houtwal liep langs de Lange Moate en was met deze in pacht bij Höfte, en als zodanig diende hij een aanklacht in.

Op de dag van vandaag, in 1992, schijnt het ons toe dat de hele zaak het papier nog niet waard is waarop het is geschreven. En ook niet, als dit zulk mooi oudhollands papier is met een watermerk waarin een soldaat en een leeuw staan met de woorden PRO PATRIA.

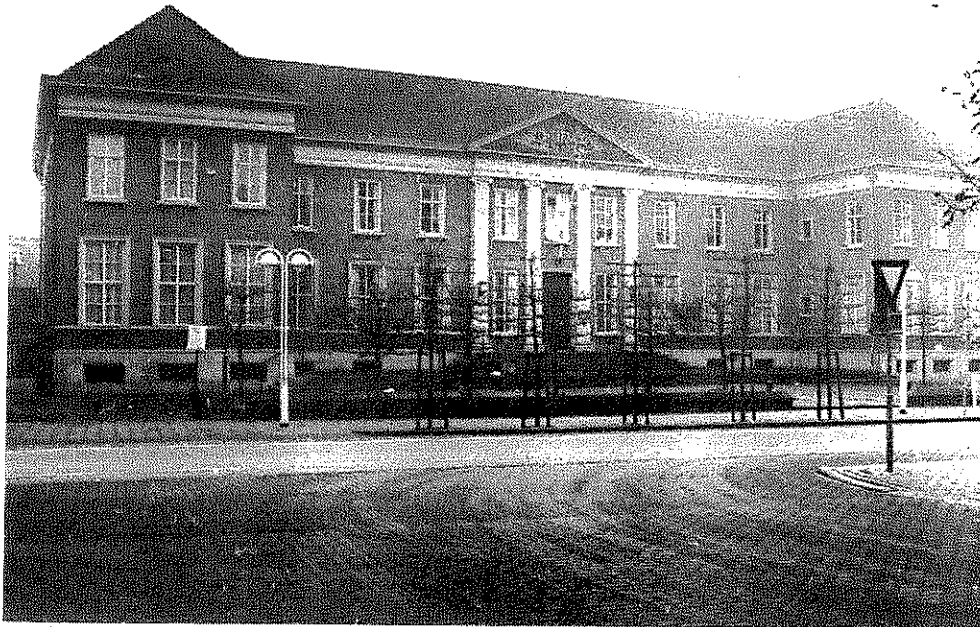
Vroeger dacht men daar heel anders over en zeker wanneer het om hout handelde was de wet erg streng. Door dit Proces-Verbaal kwam de hele Justitie in Almelo in beweging! Twee dagen na ontvangst stuurde de Officier al dagvaardingen uit - op even mooi Pro Patria-papier - aan Hendrikus Höfte, Anton Mulder en Rudolf Hemmeler, die allen in Borne woonden, om als getuigen op te treden. Johannes Prinsen, die in de gemeente Weerselo woonde, werd als aangeklaagde gedagvaard. Op de achterkant van deze mooie brieven stond al voorgedrukt dat de deurwaarder de heren moest aanzeggen om reeds een veertien dagen later voor het gerecht te verschijnen.

Aan Ary Zigeler, deurwaarder te Oldenzaal, werd opgedragen om de dagvaarding aan Prinsen uit te reiken en hij spreekt Prinsen zelf op de eerste juni en draagt hem op om al op 10 juni in Almelo te komen.

Deurwaarder Roelof Zwiensen uit Delden moest naar de Bornsen en ging hen op 3 juni aanzeggen om ook de 10e juni in Almelo te verschijnen. Bij Höfte vertelt hij dat aan diens vrouw Maria Aalderink (Höfte woonde op het Aalderink in Hertme). Ook Anton Mulder is niet thuis en daar wordt het aan zijn zoon Francis aangezegd. Alleen Hemmeler spreekt hij zelf.

De kosten die Zigeler mocht declareren bedroegen f 1,89 (een gulden en negenentachtig cent). Hij vergiste zich bij het optellen en corrigeerde de declaratie voor een halve cent! Zwiensen, die naar drie adressen moest, declareerde f 2,00 1/2 (twee gulden en een halve cent). Keurig gespecificeerd bestond

dit bedrag uit de aanzegkosten, samen f 1,05, terwijl het met de hand overschrijven van de drie dagvaardingen en het invullen van het origineel 95 1/2 cent kostte.

Het in 1846 in gebruik genomen Paleis van Justitie aan de Wierdense straat in Almelo, waar zich ook de cellen voor gevangenen bevonden.

Op de tiende juni 1852 zien we dus Johannes Prinsen voor de rechter verschijnen om, zoals het er in de ambtelijke taal van toen zo mooi staat: "te worden teregtgesteld wegens het feit in de acte uitgedrukt".

Het was maar een geluk voor de man dat de betekenis van "teregtstellen" destijds een andere was dan tegenwoordig, anders had men hem in Weerselo niet meer terug gezien!

De zitting was niet bar imposant. Het was allemaal duidelijk genoeg, ook al had de aanklager zelf niets gezien en was het gestolen hout zo dun dat je het met een mes kon snijden!! Maar je valt wel achterover van verbazing als je de uitspraak hoort. Prinsen werd veroordeeld tot de straf van:

EENZAME OPSLUITING VOOR DE TIJD VAN EENE MAAND.

Het strafbare feit wordt desondanks gekwalificeerd als een eenvoudige diefstal, met tevens de veroordeling van de schuldigverklaring in de kosten van het rechtsgeding, ten behoeve van den Staat, executabel bij lijfswang.

Hoe het met Johannes is vergaan in die maand in eenzame opsluiting, "uit te voeren binnen een der cellulaire gevangenissen in dit Rijk", is ons niet bekend. Je moet tegenwoordig heel wat uitspoken om zo gestraft te worden. We hopen voor hem dat hij de straf in Almelo heeft mogen uitzitten, want daar leek het wel uit te houden. De ons zo bekende Harm Boom bezocht Almelo in 1846 en hij schrijft in zijn Reisportefeuille hoe de gevangenis en het rechtsgebouw er toen uitzagen. Hij

WL. N. 113

REQUISITIE.

DE OFFICIER VAN JUSTITIE bij de Arrondissements-Rechtbank te Almelo,

in zake tegen

Johannes Prinsen woonde in de gemeente Middel

Geene de acte van degrading aan de beklage behelzend, om te verschijnen ten ter tergritting van het, ten einde te worden tergritting wegen het feit in die acte afgedrukt.

Gelet op de gehouden debatten in de openbare tergritting van het. Overzeggende, dat uit de Leedige verklaringen die in de tergritting van het geboort, getuigen, met het en het uigen het en daardoe vordt vordt, dat de verklaring is schuldig aan het het ten te de acte van degrading van het tege.

Gezien art. 401 en 421 van het wetboek van den straf, art. 1, 2, en 3 der wet van 28 Junij 1858 (Staatblad pag. 68) art. 206, 207, 211, 227 van het Wetboek van Straffordering.

= de straf van eenzaam opsluiting, met het vordt van der cellulaire gevangenis in het 1846

REQUIREEET, dat hij tenzide der Arrondissements-Rechtbank te Almelo, de beklage de het worden verklaard schuldig aan het feit tege bij de acte van degrading ten late geleg, wolk het behoort te worden gepubliceerd en medien in het acte vordt worden veroordeeld tot een gevangenting in een huis van console voor den tijd van een maand tenzide ten betaling van gelden van gulden, met verwijding letens van de schuldig verklaard in de kanten van het tergritting, ten behoeve van den Staat, een als de gelden, executebel bij lijfwang.

Gezien te Almelo, ter openbare tergritting der Arrondissements-Rechtbank van den 10de Junij 1852

DE OFFICIER VAN JUSTITIE

J. H. H. H. H.

was er in het najaar en zegt ervan: "Het is koud in de rechtzaal, en dat is maar goed ook, want de rechters mogen het niet zo warm krijgen dat ze er hartstochtelijk onder worden". "De cellen", zegt hij verder, "worden met stoom verwarmd en dat bevalt goed". Er waren 23 gevangenkamers, twee voor tijdelijke klanten (passanten) en één voor een gijzelaar. Hij zag 30 gevangenen waarop het "cellulaire stelsel" wordt toegepast, met dien verstande dat zij elkander altijd kunnen zien en spreken. Hij geeft alle eer aan de architect en stelt dat deze, naar zijn mening, "minder wreed was dan het stelsel". Maar of Johannes Prinsen er veel goeds geleerd heeft betwijfel ik al even sterk als ik het nu doe van klanten in de Bijlmerbajes.

W.J.H. IJzereef.

ACTE HUWELIJKSVOORWAARDEN ZENDEREN 2

We vervolgen met de regels na overdracht van de boerderij aan de jonge generatie.

Volgens Hofrecht zou Gerhardus Oonk, als oudste zoon, na de dood van zijn beide ouders, Janna Meulman (\pm 1798) en Jannes Oonk (\pm 1805), binnen één jaar erfwinning moeten doen voor het erve Oonk, terwijl Fenne Vasterink dan recht heeft op de lyftucht. Mocht Jannes Wildijk haar overleven dan zou deze na haar dood nog recht hebben op de halve lyftucht.

Dit zou zo geweest zijn, als niet in 1795 de Fransen ons land waren binnengevallen. In de Franse tijd zijn de Hofrechten afgeschaft en voor iedereen wordt het Franse Burgerlijk Wetboek (Code Civil) van toepassing verklaard. Hierin is een aantal zaken principieel anders geregeld dan in de wetgeving vóór 1795. Langzaamaan worden de regels aangepast en, na de inlijving van het Koninkrijk Holland in 1811, wordt het Franse Burgerlijk Wetboek onverkort van kracht. Ook nadat de Fransen verdwenen zijn komt hierin geen verandering.

Formeel is het sinds de Franse tijd zo, dat niet de oudste zoon opvolgt en het volledige bouw- en erfrecht krijgt, maar dat alle nog levende kinderen daarin een aandeel hebben.

Jannes Oonk en Janna Meulman zijn, zoals normaal voor 1795, in gemeenschap van goederen gehuwd en als Janna Meulman in 1798 overlijdt laat ze als erfgenamen haar in leven zijnde kinderen na, die daarmee de helft van de ouderlijke boedel in eigendom verkrijgen. Het is dan nog geen gewoonte dat de langstlevende ouder een kindsdeel krijgt, want het Franse erfrecht gaat uit van bloedverwantschap. De beide ouders zijn bloedverwant met hun kinderen, maar zijn niet bloedverwant aan elkaar en kunnen dus normaliter ook niet van elkaar erven.

Bij het huwelijk van Jannes Oonk met Fenne Vasterink in 1799 brengt Jannes Oonk zijn helft van de boedel in in de nieuwe huwelijksgemeenschap. Dit huwelijk blijft kinderloos en bij het overlijden van Jannes Oonk in \pm 1805 komt zijn gehele nalatenschap (dus $1/4$ van de boedel) ook in eigendom van de dan nog levende vier kinderen.

Het 1/4 aandeel in de boedel van Fenne Vasterink brengt ze vervolgens in in de nieuwe huwelijksgemeenschap met Jannes Wildijk in 1807.

In 1830, bij zijn huwelijk met Egberdina Bouhuis, is Gerhardus Johannes Oonk, volgens de dan geldende wetten, als enige nog levende erfgenaam van zijn moeder, zijn vader en zijn ongehuwd overleden broers, eigenaar van 3/4 van het voormalig erf- en bouwrecht van het erve Oonk en de zich daarop bevindende roerende goederen.

Zijn stiefouders zijn dan formeel gezamenlijk eigenaar van 1/4 aandeel daarin.

Tevens heeft Gerhardus Johannes Oonk in 1829, als eigenaar van het voormaals hofhorig erf- en bouwrecht, de rechten van de Rijksdomeinen op het voormalige erve Oonk te Zenderen afgekocht voor een bedrag van f 2141,60 (Lit. 3).

Aangezien de rechten van de Domeinen grofweg neerkomen op de helft van de waarde van een hofhorige boerderij en de rechten van de hofhorige bewoners op de andere helft, komt het er op neer dat Gerhardus Johannes Oonk in het bezit is van 7/8 aandeel en zijn stiefouders van 1/8 aandeel.

Frappant is dat men zich van deze formele eigendomsverhouding weinig aantrekt en bij de huwelijksvoorwaarden de zaken regelt, zoals dat volgens het hofrecht had moeten.

Om te beginnen koopt Gerhardus, als erfopvolger van het erve Oonk, als enige de rechten van het Domein af, terwijl over het aandeel van zijn stiefouders niet wordt gerept.

In de huwelijksvoorwaarden wordt ervan uitgegaan dat Gerhardus en zijn bruid, volledig eigenaar zijn van het erve Oonk en dat de stiefouders gerechtigd zijn tot de lyftucht. Wordt in het Hofrecht omschreven wat er op het grote huis moet blijven, thans wordt exact omschreven wat de stiefouders van het grote huis mogen meenemen.

Bij het erve Oonk behoort in 1830 een eigen lyftuchthuis. Het ligt op hetzelfde erf en is genaamd het Oude Oonk.

Het is een klein huisje en waarschijnlijk al enigszins bouwvallig, want het wordt niet zo lang daarna afgebroken. Het was verhuurd aan de familie Oude Oonk.

Bovendien behoort bij het erve Oonk een wonershuis en het is dit huis waarheen de stiefouders eventueel moeten verhuizen. Deze boerderij bestaat nog steeds en heeft thans als adres Oude Bieffel 19. In de acte van huwelijksvoorwaarden wordt het aangeduid met de naam De Potkamp, maar in de kadastrale stukken van die tijd komt het voor onder de naam De Horst.

De Oude Bieffel 19 thans, vroeger het lijftucht dat bij het erve Oonk hoorde, maar dat waarschijnlijk als zodanig geen dienst gedaan heeft.

Opmerkelijk is, dat volgens de geldende wetten, de beide stiefouders evenveel recht hebben op het 1/8 aandeel in het erve, omdat het tot hun gemeenschap van goederen behoort. In de huwelijksvoorwaarden wordt wel degelijk verschil gemaakt. Als Fenne Vasterink eerder overlijdt dan Jannes Wildijk, moet de laatste f 5,00 per jaar gaan betalen voor het gebruik van "De Potkamp".

Omdat volgens de geldende wetten hun nalatenschap zou vervallen aan hun naaste bloedverwanten, verklaren de stiefouders, dat ze de verloofden (deze zijn niet bloedverwant aan hen), benoemen tot erfgenamen. Volgens het Hofrecht zou het goed n.l. óók aan de verloofden vervallen zijn.

Tenslotte is het volgende opmerkelijk. Volgens de in 1830 geldende wetten is trouwen buiten gemeenschap van goederen normaal en moet gemeenschap van goederen uitdrukkelijk afgesproken worden. Voor de Franse tijd was dat - evenals thans - andersom. Trouwen in gemeenschap van goederen was normaal, tenzij men bij huwelijksvoorwaarden gemeenschap van goederen had uitgesloten.

De verloofden verklaren daarom uitdrukkelijk in gemeenschap van goederen te willen trouwen, zoals dat gebruikelijk was vóór de Franse tijd. Omdat bruid en bruidegom niet bloedverwant zijn, verklaren ze bovendien dat ze elkaar het genot (vruchtgebruik indien er kinderen zijn) nalaten.

Als ze beiden zonder kinderen overlijden benoemen ze hun stiefouders tot erfgenamen. Ook dit volgens het Hofrecht, want zij zouden in dat geval ook erfgenamen geweest zijn. Bruid en bruidegom passeren daarmee hun eigen bloedverwanten, met name die van de familie Oonk. Deze zijn er wel, maar zijn inmiddels van het erve Oonk afgehuwd. Met name een oom van Gerhardus die vertrokken is naar het erve Voorbroek in Ypelo en daar de naam Voorbroek heeft aangenomen. Volgens Hofrecht had hij of zijn kinderen ook geen rechten meer op het erve Oonk in Zenderen. Men moest de naam van het erve dragen om "erfgenaam" te kunnen zijn. Tussen haakjes, Jannes Wildijk komt regelmatig voor onder de naam Jannes Oonk.

Al met al zijn deze huwelijksvoorwaarden een interessante getuigenis van het levende rechtsgevoel van de mensen omstreeks 1830. De formele wetgeving uit die tijd, afkomstig van de Fransen als bezettende macht, wordt omzeild. Men regelt alles via huwelijksvoorwaarden, zoals men dat voorheen via het Hofrecht eeuwenlang gewend is geweest.

In het hele verhaal blijft tenslotte één vraag over, n.l. of de verloofden en de stiefouders zich wel of niet "verdragen" hebben en of de stiefouders metterdaad naar het wonershuis verhuisd zijn. De overlijdensacten in het archief van de gemeente Borne leren dat Jannes Wildijk overleden is op 20.09.1834 in het huis Zenderen nr. 49 en dat Fenne Vasterink overleden is op 03.03.1843, ook in het huis Zenderen nr. 49. Uit andere bronnen is bekend dat Zenderen nr. 49 het erve Oonk in Zenderen is. De conclusie is dan ook dat de beide stiefouders tot hun dood op het erve Oonk gewoond hebben en dat ze zich blijkbaar goed met het jonge paar "verdragen" hebben.

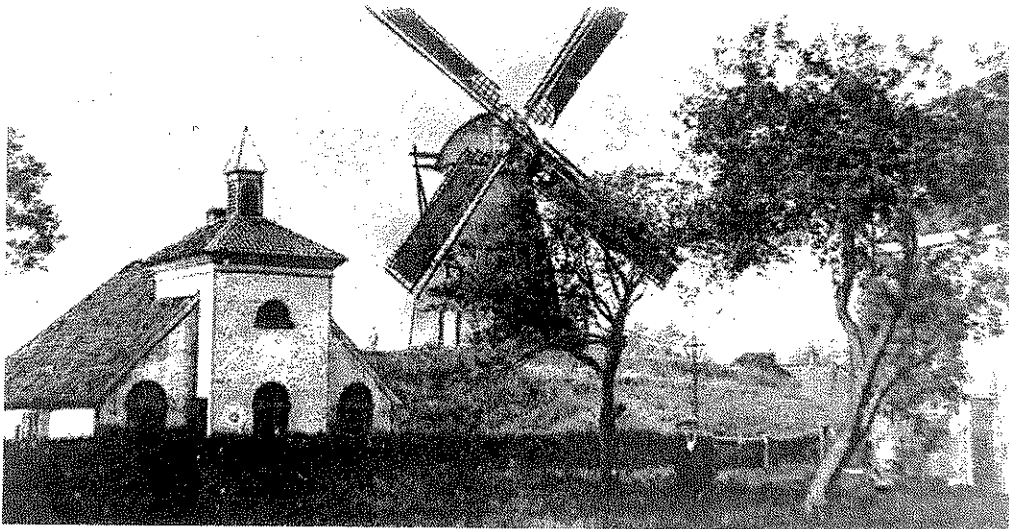
H.A.M. Woolderink.

LITERATUUR

1. Rijksarchief Overijssel te Zwolle (R.A.O.).
Notarisarchief nr. 564, Notaris W.C. Lantman te Borne,
rep.nr. 1617 d.d. 19.06.1830.
2. R.A.O. te Zwolle.
Hofgerichten nr. 1.
3. R.A.O. te Zwolle.
Notarisarchief nr. 563, Notaris W.C. Lantman te Borne,
rep.nr. 1514 d.d. 28.08.1829.

EEN ADOPTIE IN 1776

Een compleet dossier in de oude archieven van de Ned. Herv. Kerk in Borne verschaft ons een indringend beeld van de lotgevallen van vier zoontjes van Laurens Akkerhuis, na de dood van hun moeder Fenneke ter Weele. Vader Laurens ziet geen mogelijkheid voor de kinderen te zorgen en vraagt de kerkeraad ze te willen uitbesteden. Laurens is n.l. molenaarsknecht op de Goorsche Molen, terwijl zijn gezin in Borne woont en al

De molen te Goor.

enige jaren "uit de Diakonye heeft geprofiteert"(!) Op 5 september 1776 doet Laurens afstand van de kinderen en stelt inboedel en huisraad ter beschikking van kerkeraad en diaconie. Reeds de volgende dag stelt de kerkeraad de voorwaarden vast, waaraan de a.s. pleegouders moeten voldoen.

Deze "conditien" geef ik hier weer zonder commentaar, maar in begrijpelijk Nederlands:

- 1) de pleegouders zullen de kinderen verzorgen met voldoende kost - als hun eigen.
- 2) ze zijn gehouden de kinderen van het nodige te voorzien en zijn er verantwoordelijk voor; (heging en pleging); met inachtneming van de heersende opvattingen.
- 3) zij zullen de kinderen (laten) leren lezen en schrijven en hun de grondwaarheden van onze godsdienst bijbrengen; hun tijd en gelegenheid geven om halve(!) dagen naar school te gaan, zolang dit naar het oordeel van de predikant nodig zal zijn. Zodra ze wat "letterkennis" zullen hebben opgedaan, zullen de kinderen - in overleg met de predikant - naar de catechisatie worden gezonden.
- 4) de pleegouders zijn verplicht de kinderen behoorlijk tot werken aan te zetten, maar mogen ze geen onmogelijke lasten opleggen.

- 5) en ze zo gaandeweg in een handwerk bekwamen en de daartoe nodige vlijt bijbrengen.
- 6) per kwartaal zal het afgesproken kostgeld worden voldaan. (N.B. dat kostgeld bedroeg van f. 18,00 tot f 16,00 per JAAR!)

En zo vertrekken de vier jongens, Hendrik Jan; Arend Jan; Laurens en Steffen, elk naar een ander adres.

Reeds op 11 september houdt de kerkeraad, als "Boedelredders" (= boedelhouders) een openbare verkoping. Daarbij komt alles onder de hamer; meer dan 100 posten. Van thee- en serviesgoed, bonte schotelen, hooyvorken, ysere potten, tot lijf- en beddegoed zoals een bombazijne broek, een paar griese kousens, bedde kussens, voormouwen, tot een Nieuwe Testament en een Nagtmaals Boekjen. Achter elke post staat de naam van de koper en het bedrag.

Al met al brengt de boedel f. 229.9.8 op. Na aftrek van schulden en kosten blijft daarvan f. 160.14.8 over, terwijl vader Laurens beloofde jaarlijks een bedrag bij te dragen en wel in het eerste jaar 30 en vervolgens 40 gulden.

Terwijl de kerkeraad nog druk doende is deze moeilijke zaken naar eer en geweten te regelen, komt vader Laurens ook plotseling te overlijden. Op het door hem getekende contract staat de aantekening: "Laurens Akkerhuis is weinige dagen na dezen, aan dezelfde plage waaraan zijn vrouw gestorven is, te Goor overleden, en dus per se ontslagen van 't onderstaande accoordt".

Teneinde nu ook in Goor de zaken te regelen reizen dan op 2 oktober twee Broederen Diakonen daarheen. Ze voldoen er o.a. de dokters- en begrafeniskosten, resp. aan Dr Aberson en Ds Joh. Henr. Smits. Aan Heyltjen ter Marsch betalen ze 3 gld. 9 st. Waarvoor? Voor "Coffy, Eten aan de Bueren, in het verhenkleed en in het kiste leggen" (voor burenhulp bij het afleggen en kisten).

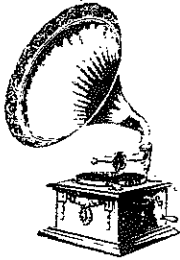
Van Goor brachten ze mee terug: 1) een pak en sak Kleederen; 2) een sakjen met Schoen en Knye gespelen van Silver.

En hier houdt de berichtgeving over het wel en wee van het gezin Akkerhuis op. Graag had ik b.v. nog willen zeggen welke ziekte (plaag = epidemie?) beide jonge ouders heeft geveld. Of ik had nog willen vermelden hoe het de 4 jongens verder is vergaan, die behalve het ouderlijk huis, ook elkaars nabijheid moesten missen.

Hopelijk heeft een van de vier later toch Vaders zilveren gespen gekregen!

A.A. ten Kate.

PLAATJEN ANVROAGN

t Was nen mooin zommersn zundagmorgn, zo a'w ze oons lang nich meer heugt. Ne knalblauwe locht, gin zuchtken weend en ne lekkere waarme zun. Wie warn luk laat oet t berre kumn, umdat de leu van de "vroge vöggel" wier zo good gangs warn en t leup a teegn n uur of elvn do'w zo wied warn da'w oons achter t hoes, lekker in de zun, installeerd hadn vuur de koffie.

Leleu hebt gin idee woo plezeerig t dan wal in dat kleane höfkkn van oons is. Middn tusken de bloomn en achter de beume, oet de weend. t Ennige bezwaar is, da'w wied vot van n kuierdroad zitt en as dat ding zik löt heurn dan kiek wiej mekaar an, zo van: "Goar iej of goa ikke?"

Op disn mooin zundagmorgn was t raak met dat donderse apparaat. Wiej hadn nog mer net nen moond vol koffie preuwt, of doar beln t hen. Gelukkig was de vrouw disn morgn in ne mirakel beste buuj en zee stun voort op en leup naar de kamer. Umdat t nog a wied vot is mu'j rap loopn, aans is t al wier oetbeld. Zee nemt n hoorn op, neunt zik en heurt meteen: "Verkeerd verbundn". Zee keump wier terugge en zegt: "Verkeerd verbundn zeit ze, mer verkeerd dreait, dat is t. Ze neunt eern naam nog nich ees, mer leiht voort nen haak der wier op!". Zee hef t nog nich zegd, of doar geet t a wier. De vrouw kik miej an: "Vandage zal ik t mer doon" en ze löp wier. Evn later is zee der a wier en zeg kwoad: "n Zölfdn sufferd a wier. Hee mos nen piraatnzeander in Eansche hebn um n plaatjen an te vroagn en hee har wier verkeerd dreait!"

Non wil t ongeluk da'w n nummer hebt, dat t zölfde is as dat van dee dreaikearls, eankel de leste twee siefers zint umdreait. Dan wee'j t wal!

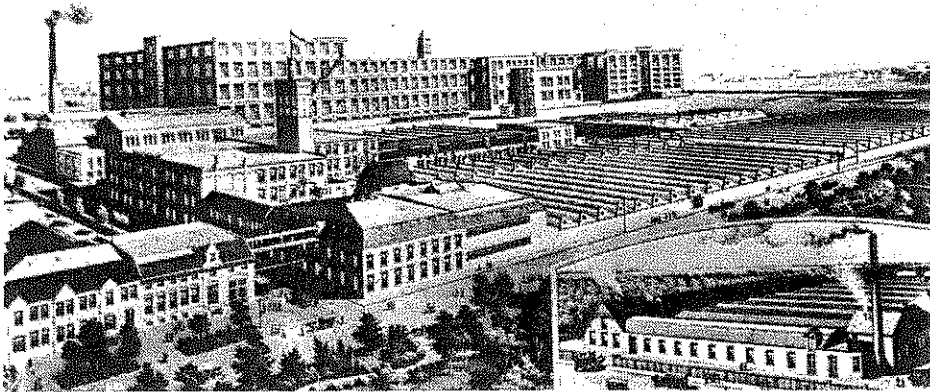
Zee zit nog nich of doar geet t a wier hen. Zuchtn en loopn... "Dag mevrouw, kan ik bieje oew n plaatjen anvroagn?" "Nee" zegt de vrouw "dan he'j verkeerd dreait. De leste twee siefers mo'j umdreain". "Bedaankt", heurt ze nog en zee keump wier naar de koffie dee intuskesn koold is wördn. De zun schient al heel wat meender mooi.

n Paar tel later, doar rammelt n kuierdroad wier hen! De vrouw begeent der genog van te kriegen en löp nog nich zo hard, mer t blif mer belln! Antlesten geet ze der hen en ze krig nen jongn kearl an de liene. "Goon morgn" zeg e, "sprek ik met Hennik-Jan of is e misschien in de nöagte?" "Nee" zegt de vrouw, dee ineens good kwaad begint te wordn, "dan he'j n verkeerd nummer dreait". En dan schöt ze oet de slof en zeg kwaad: "Of wo'j mangs ok n plaatjen anvroagn?" "n Plaatjen anvroagn?", zeg de jong, "kan dat dan bieje oew?"

Hee krig bescheed mer de vrouw gooit n haakn der zo niedrig op, dat e um liek in t gezichte krig. Zee keump met n rood heufd wier bieij miej in n hof zittn, mer de proatjes bint der good of. En umdat t toch mer stil blif, goa ik mer noar de kamer en zeuk op de radio, heel zachtkes, n piraatnzeander op, den vanoet Eansche oonzn mooin zundagmorgn good verknooid hef.

W.J.H. IJzereef.

ZO WAS'T, ZO IS'T

Jacob Salomon Spanjaard bouwde eens zijn textielimperium, waarvan half Borne afhankelijk werd, op de plaats tegenover het huidige station van de N.S. Thans is de textiel vergane glorie voor Borne. Nieuwe activiteiten op het terrein geven aanleiding te verwachten dat op deze plek een fraai tuindorp gaat verrijzen genaamd "De Spanjaardshof".

GESCHIEDENIS OP ANSICHTKAARTEN

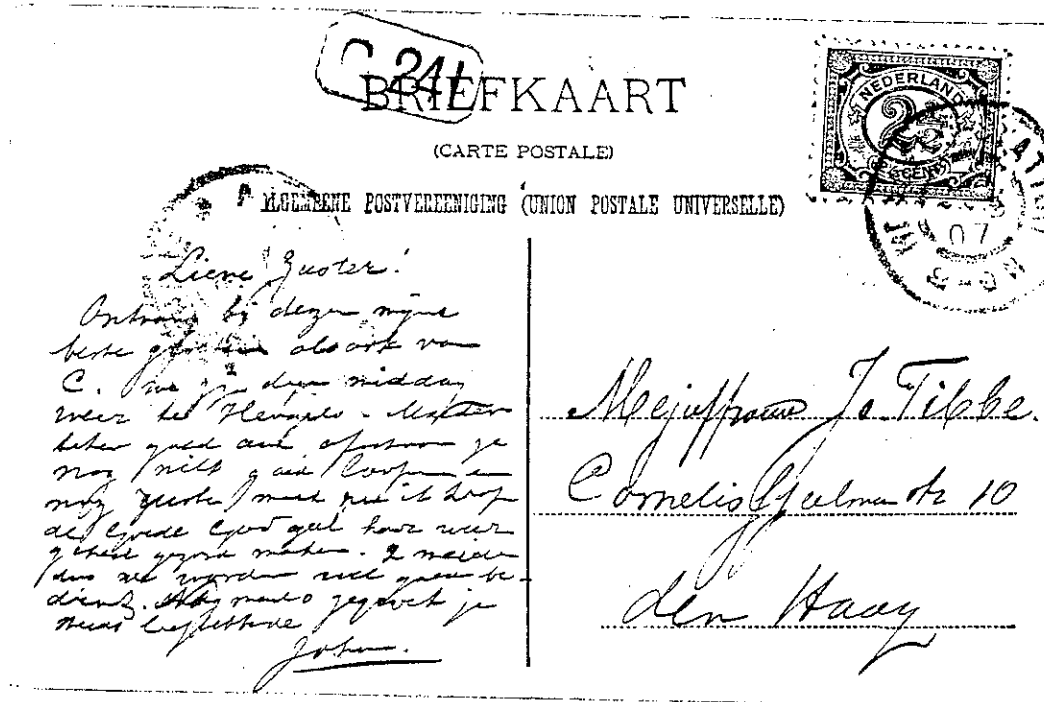
De kleine dingen in het leven van de mens kunnen onderdeel zijn van zijn persoonlijke geschiedenis. Ze kunnen ook, geplaatst in de tijd, onderdeel zijn van de lokale geschiedenis via mededelingen opgetekend in dagboeken, brieven of op gewone ansichtkaarten.

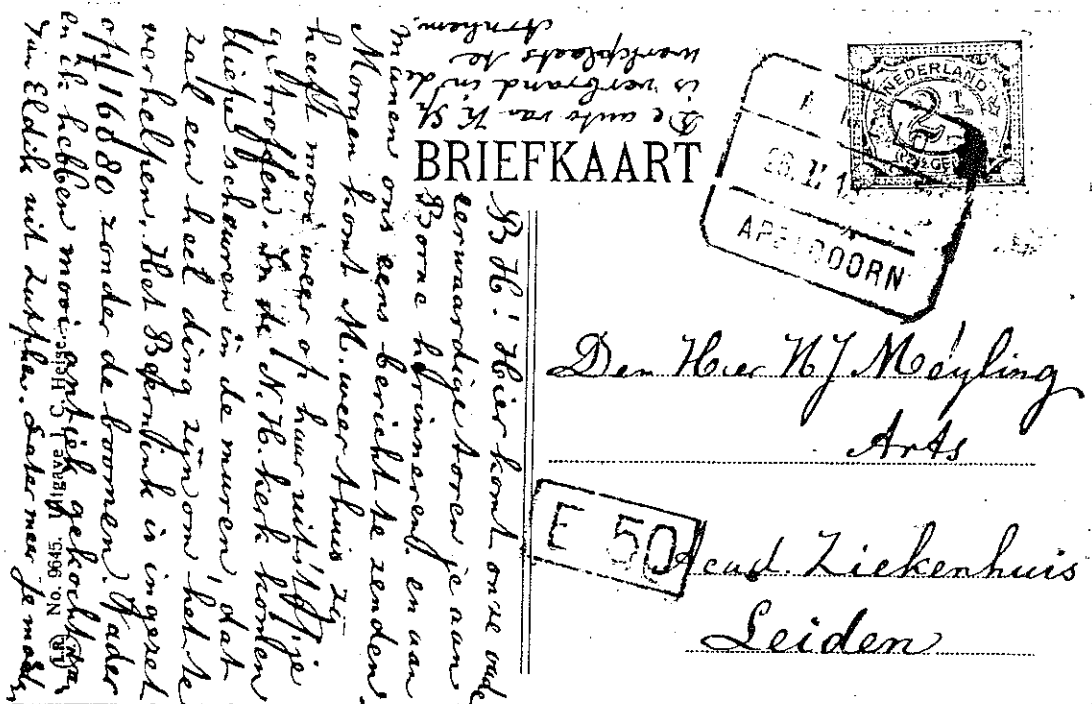
In mijn collectie ansichtkaarten kom ik zulke kleine episoden uit de geschiedenis tegen die van belang kunnen zijn voor de historie van Borne. Ik geef hier enkele voorbeelden:

Bijgaande ansichtkaart van de Almelooschestraat te Borne, No A 3362, van J.M. Schalekamp uit Buiksloot, is geschreven door ene Johan aan Mej. Jo Tibbe te Den Haag. De tekst begint met: "Lieve zuster". Dus Johan moet de kunstschilder Johan Tibbe uit Borne zijn geweest waarvan, in Borne, enige jaren geleden een grote overzichtstentoonstelling van schilderijen is geweest.

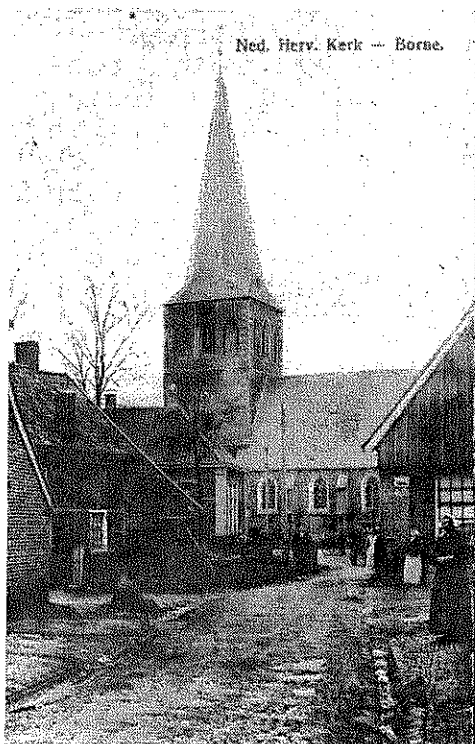

Hij, Johan, was naar het ziekenhuis in Hengelo geweest alwaar zijn moeder werd verpleegd. Ze kon nog niet goed lopen en werd verpleegd door twee meiden. Hij zag het wel weer goed komen. De ansichtkaart is gepost op het station van Hengelo in 1907, de datum is niet leesbaar.

De tweede Ansichtkaart draagt een treinstempel van Almelo - Apeldoorn uit 1926 en is gericht aan de Heer N.J. Meijling, arts in het Academisch Ziekenhuis te Leiden. Niet alle Meijlings waren dus bierbrouwers! De kaart is een uitgave van J.C. Heise, No 9645, en stelt de Ned.Herv.Kerk te Borne voor, gezien vanuit de Horststraat, nu Abraham ten Catestraat.

Een bezielde schrijver was deze arts niet, want hij werd gemaand een "bericht te zenden". Vandaar "Onze oude eerbiedwaardige toren" om hem daaraan te herinneren. Zijn zuster M zou de andere dag weer thuis komen van haar uitstapje, ze had mooi weer gehad. In de Ned.Herv.Kerk kwamen diepe scheuren en het zou nog een hele toer worden deze te repareren.

Verder vermeldt de tekst op de kaart dat Het Beernink is ingezet op f. 1680,00, zonder de bomen. Het is de moeder die hem schrijft want ze vervolgt met: "Vader en ik hebben mooi antiek gekocht van Van Eldik uit Zutphen, je Moeder". Kopstaand in de marge wordt nog vermeld dat de auto van Karel Spanjaard is verbrand te Arnhem.

De familie hield hun kinderen goed op de hoogte over het wel en wee in Borne! Zo komen we dus te weten dat de oude kerk nodig gerestaureerd moest worden. De kerk waar twee generaties Meijling als organist actief zijn geweest. Verder horen we iets over de auto van Spanjaard. Voor reparatie van auto's waren er toen nog geen garages voorhanden omdat nog maar een enkeling een auto bezat. De auto van Karel moest dus terug naar de plaats waar hij was gekocht, n.l. Arnhem.

Beernink gekocht, waar lag of ligt het en wie was de vorige eigenaar"? "Wanneer heeft Spanjaard de auto gekocht, wat mankeerde er aan en welk merk was het"? Hieruit blijkt dat als men een beetje nieuwsgierig is, men al gauw bezig is met geschiedenis. Die van Borne of met die van jezelf. Schrijf eens een kaartje, wie weet of men zich over vele jaren dezelfde vragen zal stellen.

Wim Brok.

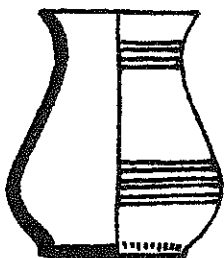

NIEUWS

Op haar geheel eigen wijze beschrijft Mw. Van Harten-Fransen in haar nieuwste boekje de "**Grens- en Markestenen rond de gemeente Borne**". Eerst geeft zij een overzicht van de grensstenen zoals deze in het Proces-verbaal van 1820 worden genoemd. Daarna volgt een opsomming van de tegenwoordige toestand. Ook de Markestenen komen aan bod. Omdat er na lezing nog veel vragen over blijven lijkt deze uitgave een geschikte basis voor verdere studie. Helaas is het jaar van uitgifte niet in het boekje vermeld, waardoor over enkele jaren naar het jaar van de "tegenwoordige toestand" geraden moet worden. Gezien de schappelijke prijs (f. 6,00) zal dit ruim van foto's voorziene boekje op A 4-formaat, zijn weg wel weer vinden. Het is te koop bij de schrijfster Grotestraat 21.

Van het in ons vorige nummer genoemde boekje **Grenstwisten rond de gemeente Borne** is door een fout in de boekhandel een verkeerde prijs genoemd. De juiste prijs is f. 24,95 in de boekhandel en f. 22,50 voor leden (bij de schrijfster).

Better nen kwoadn loop as nen kwoadn koop.

ARCHEOLOGIE

BORNE IN DE ROMEINSE TIJD

De Romeinse tijd is de algemene aanduiding waarmee de tijd wordt aangegeven waarin beneden en langs de grote rivieren de Romeinen hun nederzettingen hadden. Het betreft de periode van \pm 100 jaar voor Christus tot zo'n 400 jaar na Christus. Ook langs de IJssel en de Eems hebben de Romeinen nederzettingen gehad en misschien ook wel langs de Overijsselse Vecht. Maar naar het zich tot nu toe laat aanzien zijn de Romeinen niet in Twente geweest.

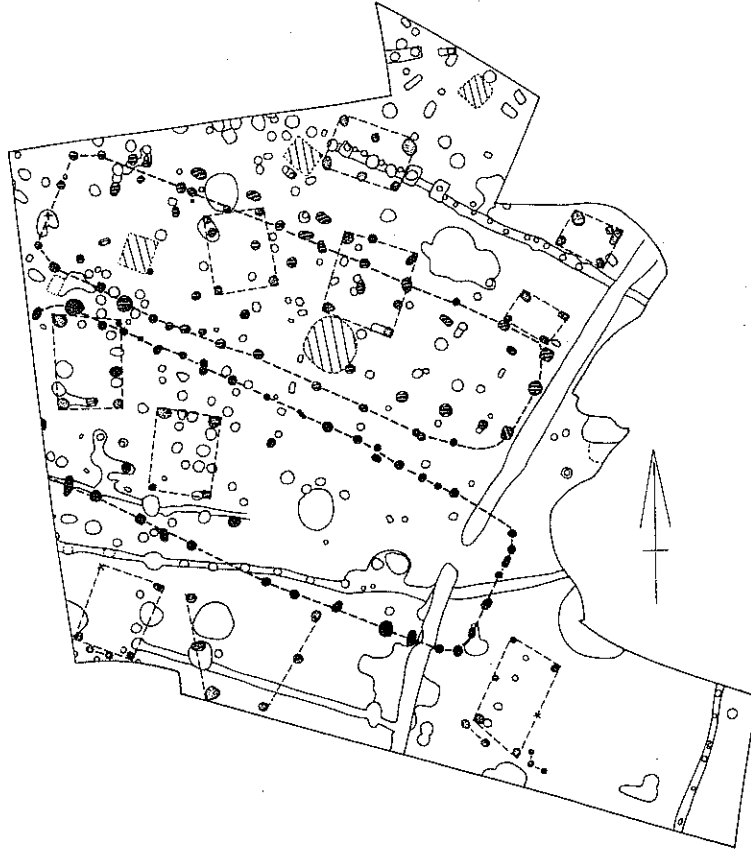
Dat wil niet zeggen dat hun aanwezigheid op \pm 50 km hier vandaan geen invloed zou hebben gehad op de cultuur van onze streek. Als wij vondsten en sporen van deze kultuurperiode waarnemen, spreken wij van de Romeinse tijd.

In december 1988, bij het bouwrijp maken van de Zuid Esch te Borne, stuitte wij op dergelijke kultuursporen. Door de medewerking van de Gemeente Borne, was de Afdeling Twente van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (A.W.N.) samen met het Oudheidkundig Bodem Onderzoek (R.O.B.) in staat, onderzoek in de Zuid Esch te doen in een put van 20 bij 20 meter en in een van 17 bij 5 meter. Onder het Eschdek, van 75 - 100 cm dikte, 25 meter westelijk van de oude loop van de Bornse beek op een hoge zandrug, vonden wij een wirwar van grondsporen die alle zijn onderzocht.

Het terrein is tenminste aan drie zijden omheind geweest. Wij vonden o.a. standgreppels met paalresten. Buiten de omheining waren veel minder sporen te vinden. Dankzij hun kennis en ervaring kon door de tekenaars van het R.O.B. en de Provinciaal Archeoloog de heer A.D. Verlinde, een serie bouwsels worden gerekonstrueerd waaronder twee boerderijen.

De boerderijen moeten er na elkaar hebben gestaan. De sporen liggen n.l. te dicht bij elkaar om gelijktijdige aanwezigheid van beide boerderijen te mogen veronderstellen. De meest zuidelijke boerderij was 21 meter lang en 6,5 meter breed. Er zijn slechts enkele (mogelijke) binnenpaalresten aan te geven en we moeten daarom spreken van een eenschepig huis. Daar de grondsporen van deze boerderij doorsneden werden door een omheining en enkele greppels, kunnen wij aannemen dat dit de oudste van de twee boerderijen moet zijn geweest.

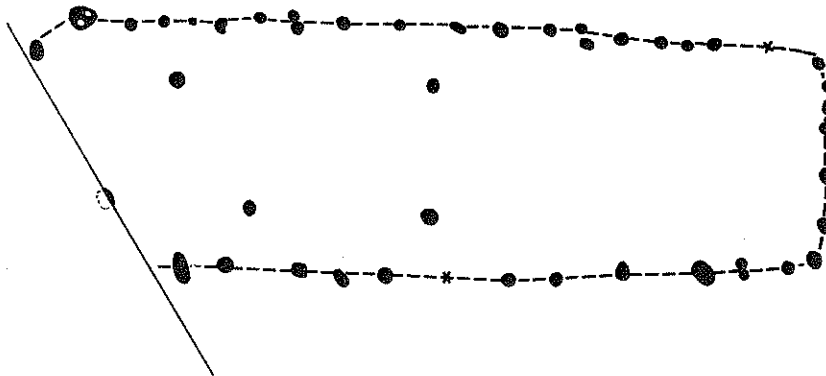
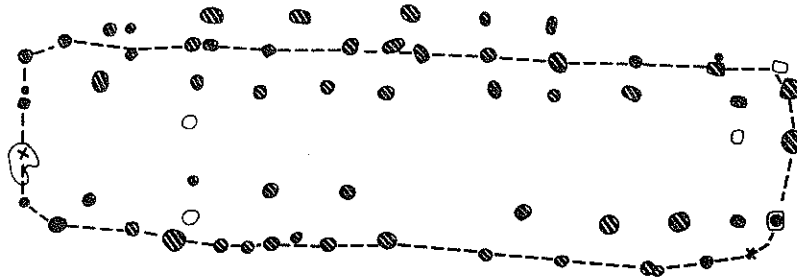
De noordelijker gelegen boerderij was drieschepig, 21 meter lang en 5 meter breed. De wandpaalresten liggen onregelmatig op ± 2 meter uit elkaar en de binnenpalen stonden hier onge-

Het opgegraven deel van de inheems-Romeinse nederzetting in de Zuid Esch, met gerekonstrueerde structuren. Schaal 1 : 300.

veer tegenover. De hoeken waren afgerond. Langs de noordwand hebben buiten nog palen gestaan waarmee de boerderij voor een deel nog een meter breder werd. Uit de grondsporen zijn nog vijf even grote plattegronden van schuurtjes van 3 bij 2 meter te reconstrueren.

Meer aan de rand van de opgraving vonden we nog twee zespalige en twee vierpalige bouwresten. Aan de zuidzijde vonden we een structuur van zes palen die mogelijk gediend heeft voor het doorheen drijven van vee. Eveneens aan de zuidzijde zijn ook nog twee tweepalige en een driepalige structuur gevonden die, omdat de sporen gelijkvormig waren, bij elkaar lijken te horen. Zij kunnen als weefraam of als kloppaal zijn gebruikt. Tussen de overige paalsporen is geen onderling verband aan te geven. Opvallend is het ontbreken van waterputten en hutkommen. Dit laatste zijn sporen van huisjes met verlaagde vloer die als werkplaats dienst deden.

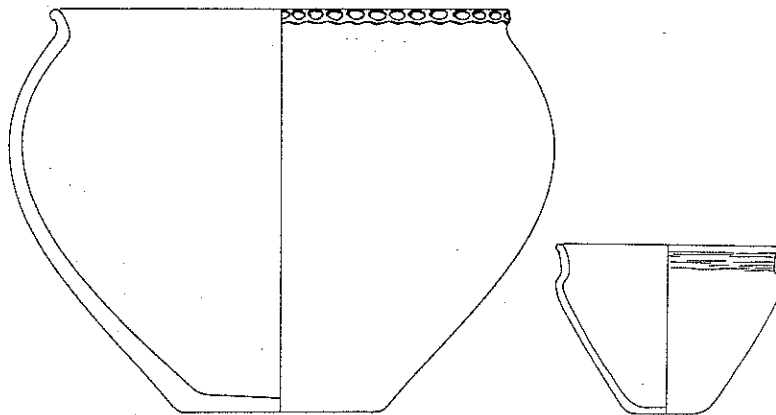
*De twee gerekonstrueerde boerderijen.
Schaal 1 : 200.*

Ten noord-oosten van de opgraving is, tegen de voormalige Bornse beek die hier een bocht maakte, wel een kuil gevonden. Dit was mogelijk een drenkplaats voor vee. Daar vlakbij heeft nog een vierpalige spieker gestaan met een kuil.

De nederzetting loopt vermoedelijk aan de west- en zuidzijde door tot onder de tuinen van de huizen aan de Grotestraat. Aan de oostzijde vormt de voormalige beek de begrenzing evenals, op iets grotere afstand, aan de noordzijde.

De vondsten uit de nederzetting zijn bijna uitsluitend tweede en derde eeuws inheems aardewerk. De vondst van slechts twee vermoedelijk Romeinse scherfjes (terra nigra achtig) is wel zeer schamel en vermoedelijk van inheemse oorsprong. Uit de overige scherven is een terrinevormige pot te rekonstrueren met vingertopindrukken tegen de buitenrand. De inhoud moet ongeveer 7 liter zijn geweest. Uit de drenkput is ook een gepolijst zwart situlavormig (emmervormig) bekertje van 9 cm hoog afkomstig. Opvallend is de verschraling met beengruis.

Circa 1 % van de scherven uit deze nederzetting heeft deze verschraling. Ook uit andere opgravingen uit deze tijd is de verschraling bekend. Het gevonden spinsteentje heeft dit eveneens. Verschillende randscherven hebben vingertopindrukken als versiering. Ook kamstreekversiering komt voor.

Terrine en situla met beengruisverschraling uit de nederzetting op de Zuid Esch. Schaal 1 : 4.

Verder zijn er ijzerslakken gevonden; afval van ijzerwinning uit oer. Brokken basaltlava dat als maalsteen werd gebruikt en een driekantige loopsteen die bij het malen werd toegepast. In de nederzetting lagen verder veel steenbrokken, vermoedelijk resten van kook- en roosterstenen.

Deze nederzetting uit de Romeinse tijd is de tiende die in Twente is gevonden en is met die van Denekamp de tweede waarvan de grondsporen konden worden onderzocht.

De tekeningen bij dit artikel zijn afkomstig van het R.O.B.

Jan van Nuenen,
Lid A.W.N. afd. Twente.

Nog leverbare uitgaven van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis:

Titel	Prijs
De Hof te Borne rond 1650	f. 5,00
Het Vikkaryboek van Weleveld 1765 - 1820	f. 5,00
Rond Horst en Hof te Borghende	f. 10,00
De Doopsgezinde families uit Borne in 1830	f. 5,00
Borne Historie en volksverhalen	f. 10,00
Grepen uit de historie van Borne, deel 2	f. 15,00
Landweren Borgen en Postwegen	f. 20,00
Plattegrond Borne, dorp, sectie D,	f. 2,50

De uitgaven zijn verkrijgbaar bij de penningmeester van de Heemkundevereniging, de heer A.J. Linthorst, Deurningerweg 36, Borne, telefoon 074 - 667007.

UIT DE ARCHIEFKAST 3

Bouwvergunningen van vroeger kunnen soms verassend veel informatie opleveren. Gewoonlijk komen we alleen iets te weten wanneer en hoe een bepaald pand is gebouwd. Een enkele maal levert het meer op zoals een bouwvergunning uit 1913:

"Voorgenomen een adres van de directie der N.V. Stoom-Spinnerijen en Weverijen v/h S.J. Spanjaard te Borne, waarbij vergunning gevraagd wordt tot het oprichten van een dubbel woonhuis op haar perceel aan den Hengeloschen straatweg, kad. bekend in sectie D, nr. 2441, alsmede tot het plaatsen van een ijzeren hekwerk in de voor het perceel vastgestelde rooilijn" verlenen burgemeester en wethouders de gevraagde vergunning op 4 oktober 1913 onder nr. 315/130.

Het betreft de dubbele woning thans genummerd Grotestraat 129/Aanslagsweg 53. Op de hierbij afgedrukte Ansichtkaart van de Hengeloschestraat (richting Hengelo) ziet U rechts het bewuste pand dat, zoals U zelf kunt zien, in de laatste fase van de bouw verkeert. Verderop rechts het café van Höften Gaike, op de plaats waar nu een plantsoentje is op de hoek van de Aanslagsweg, Morseldijk en de huidige Grotestraat, zoals de toenmalige Hengeloschestraat nu heet.

Situatietekening voor de bouw van het dubbele woonhuis aan de Hengeloschestraat d.d. 27 Aug. 1913.

Bij de bouwaanvraag wordt niet alleen een bouwtekening overlegd, maar - wat interessanter is! - ook een aparte situatie-tekening (met het zuiden boven!). Het te bouwen dubbel woonhuis is hierop gearceerd ingetekend. Verder zijn er de genummerde gebouwen op aangegeven die gesloopt zullen worden. Uit nader onderzoek blijkt dat het gebouw aangeduid met D 2440 de voormalige damastfabriek van Spanjaard was: we bevinden ons dan ook op het vroegere fabrieksterrein van de Fa. Spanjaard. Overigens werd reeds in 1864 de nieuwe (stoom)fabriek van Spanjaard gebouwd aan de Spoorstraat (de tegenwoordige Stationsstraat).

Dankzij het personeelsblad van Spanjaard "Spinspan", eerste jaargang No. 7, van November 1946, beschikken we over een foto van de voormalige damastfabriek, gezien vanaf de Aanslagsweg. De foto dateert waarschijnlijk uit 1913, het jaar waarin de bouwvergunning werd aangevraagd voor de dubbele woning op de hoek van de Aanslagsweg en de Hengeloschestraat waarbij tevens sprake is van de sloop van de bestaande oude bebouwing.

De oude damastfabriek van Spanjaard gezien vanaf de Aanslagsweg.

Het bestek voor het gehele project omvatte 37 pagina's. Hierin waren het Bestek en de Voorwaarden vastgelegd, behorende bij de bouwaanvraag van 27 Augustus 1913, door de ontwerper Arend G. Beltman, Civiel Ingenieur en Architect te Enschede. Het boekje "Bestek en Voorwaarden" werd gedrukt bij de Electriche drukkerij J.C. Heise te Borne. Een deel van de inhoud zullen we afdrucken bij het vervolg van dit artikel in de volgende aflevering van Uit de archiefkast.

Ger ter Braak.

Pap etn en poesn, dat geet nich teglieke.

FOLKLOREGROEP BORNE 1

U zult zich misschien wel eens afgevraagd hebben: Wie en wat is de folkloregroep en wat doen deze mensen?

De officiële naam is "Stichting Folkloregroep Borne" en zij heeft ten doel het in stand houden en bevorderen van oude gebruiken, taal en dialect, verbonden met Twente in het algemeen en Borne in het bijzonder.

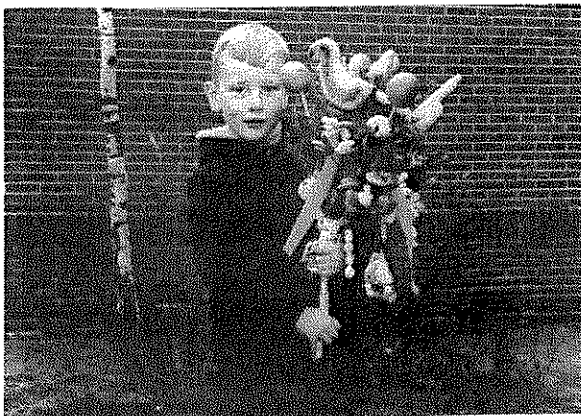
De groep bestaat uit 22 leden die trachten het doel ondermeer te bereiken door het organiseren van evenementen, tentoonstellingen en bijeenkomsten op het gebied van folklore, in de ruimste zin en het doen onderzoeken en het bewaren en vastleggen van alles wat met folklore en het streekeigene samenhangt. Aldus de officiële oprichtingsakte.

In 1979 hebben een aantal inwoners van Borne de koppen bij elkaar gestoken en zich afgevraagd: Kan er hier in Borne gezorgd worden dat er weer oude gebruiken in ere hersteld worden. Er had al enkele jaren geen paasvuur meer gebrand en er hadden ook geen pinksterbruidje meer gedanst. Na enig overleg resulteerde dit in de oprichting van de folkloregroep.

Er zijn drie evenementen waar we ieder jaar onze speciale aandacht aan besteden, waarvan we in deze aflevering alleen de palmpasenoftocht en het paasvuur zullen behandelen. De pinksterbruidjes komen een volgende keer aan de beurt.

PALMPASENOFTOCHT.

Op Palmzondag (de Zondag voor Pasen) wordt de traditionele palmpasenoftocht gehouden. Deze vertrekt altijd om 12 uur vanaf de St. Stephanuskerk waar eerst een palmviering is geweest voor de kinderen. Voorafgegaan door een muziekcors lopen dan 100/150 kinderen en tegenwoordig al even zoveel ouders met hun versierde palmpasen door Borne om te eindigen bij het bejaardencentrum 't Dijkhuis.

*Johan Ooink met zijn
palmpasen; ± 1960.*

's Maandags voor Palmzondag wordt er door de folkloregroep palm gebracht naar alle scholen in Borne met uitnodigingen voor de optocht en een aanwijzing voor de ouders hoe een palmpasen eruit moet zien. Dit verwoorden we dan als volgt: Een goede palmpasen wordt gemaakt van een niet te lange stok met schuin omhoog stekende takken. Versieren kan gebeuren met groen (buxus), broodhaantje, broodrad, papieren linten en verder aangeregen vijgen, rozijnen, koekjes, eitjes en ongepelde pinda's. Aan de schuinomhoogstekende takken vaak een sinaasappel.

Over de oorsprong van de palmpasen weten we het volgende: De palmpasen is een typisch folkloristisch verschijnsel. In vroegere jaren was het een meiboom, voorbode van de lente. Van deze boom werd de bast afgeschild omdat men toen dacht dat zich hieronder boze geesten bevonden. Boven op de boom prijkte een vogel, haan, kip of eend. Groene kransen, horizontaal of verticaal, die de meiboom sierden vindt men nu terug in de broodkransen op de palmpasen.

De benaming wiel of rad herinnert aan het zonnerad, in de lente rondgedragen, om de zon bij haar nieuwe omloop te helpen. Verdere versiering bij de meiboom: bonte doeken, lint, gebak, eetwaren en eieren. Ook deze vindt men terug bij de palmpasen: rozijnen, suikereitjes en papieren linten.

Verder herinnert de palmpasen door benaming en tijdstip ons ook aan haar kerkelijke oorsprong. We denken hier aan de intocht in Jeruzalem, waar de mensen met palmtakken zwaaiden toen Jezus, gezeten op een ezel, de stad binnenreed.

In latere jaren was er een palmprocessie waar ook wel kinderen in meeliepen. Bij hun palm (buxus) deed men dan vaak wat lekkers. Langzamerhand veranderde zo'n processie in een optocht. In Twente, Salland en de Achterhoek zongen de kinderen er dit liedje bij:

Palm- Palm- Poasken
Loat de koekoek roask'n
Loat de kievit zingen
Dan krieg wie lekk're dingen.

of:

Ei koerei- Ei koerei
Now nog enen Zöndag
Dan krieg wiej 'n ei
één ei is gin ei
twee eier is 'n half ei
dree eier is 'n poasei.

De palmpasenoftocht wordt samen georganiseerd met de scouting-groep St. Martina. Deze groep maakt ook de grote palmpasen die bevestigd aan een grote stok voorop gedragen wordt door een lid van de Martinagroep.

We brengen de palm naar de scholen om te voorkomen dat er zoals enkele jaren geleden geen enkel takje palm meer aan de palmpasen zit en deze alleen maar bestaat uit papier geprikte en geknipte figuurtje met wat snoep eraan.

HET PAASVUUR:

Dit is voor de mannen van de folkloregroep het "hoogtepunt" van het jaar. Zes weken van te voren wordt er al over vergaderd. Het belangrijkste punt is ieder jaar weer de lokatie. Het dorp Borne is inmiddels omgeven door autobaan en rondweg, zodat er meestal bezwaren van brandweer en politie komen over rookoverlast, vonkenregen bij rieten daken, enz. Als dan uiteindelijk weer een plek gevonden is, komen de volgende vragen:

- a. Wie steekt het paasvuur aan?. Het liefst hebben we een oud Bornenaar of Bornse die nogal wat voor de Bornse gemeenschap gedaan en betekend heeft.
- b. Welk muziekkorps helpt ons?. Dit korps haalt de aansteker op en speelt o.a. het Twents volkslied.
- c. Welk materiaal zoals tractoren, shovels, vrachtwagens hebben we nodig en wie stelt die beschikbaar?. Dit zijn altijd leden van de groep.

's Avonds voordat met de opbouw van het paasvuur wordt begonnen, wordt er een lange boom (die van te voren aangewezen is door de boswachter) uit het Twickelerbos gehaald. Deze wordt

Een Borns paasvuur.

met de teerton erop in de grond gezet. De eerste jaren begonnen de bouwers 's morgens om half acht het hout bij elkaar te sjouwen uit het bos en aan de kant van de weg te leggen waar het weer met vrachtwagens vandaan gehaald werd. Dit hout werd op de plek van het paasvuur afgeladen en door de bouwers omhoog-gewerkt.

Tegenwoordig wordt het hout al vanaf januari op één punt verzameld. Hierbij hebben we veel medewerking van gemeentewerken. Dan hoeft er alleen nog maar gebouwd te worden. Ook is er op de opbouw dag nog innerlijke versterking nodig. Dit bestaat uit, om 10 uur koffie met broodjes en om 1 uur erwtensoep met spek en worst. Ook dit alles wordt beschikbaar gesteld door leden van de groep. Als het dan eerste Paasdag is dan wordt om 8 uur 's avonds de aansteker van huis gehaald

en gaan we onder begeleiding van het muziekkorps naar het "boaken". Met een grote fakkel wordt dan onder het spelen van het Twents volkslied het vuur aangestoken. En als je dan ziet hoeveel mensen en vooral jongeren naar het vuur staan te kijken, dan weet je dat het werk niet voor niets is geweest. De derde paasdag wordt alles weer opgeruimd. Is er nu goed voor gezorgd dat er alleen mooi hout op de stapel is gekomen dan is deze klus nog wel een keer geklaard, maar is er veel "grof vuil" bij gestort dan wordt het niet alleen véél maar ook erg duur werk.

N. Rientjes-Knoef.

WINTERPROGRAMMA

Voor het winterprogramma hebben we weer enkele interessante zaken georganiseerd. Helaas is er voor de maand oktober nog geen vaststaande lezing. Er komt er echter wel een maar daarover kunnen wij U pas later per convocatie berichten.

Op 26 november komt de heer C.Z. Halfman uit Dalfsen ons vertellen over "Veldnamen in Overijssel".

De "Nieuwjaarsvisite" op 6 januari is zoals gewoonlijk een verrassingsavond die de moeite van een bezoek zeker waard zal zijn.

BESTUURSMEDEDELING

Op 6 februari j.l. is op de jaarvergadering besloten tot het verhogen van de contributie. Deze verhoging gaat in per 1 januari 1993.

Een persoonlijk lidmaatschap zal dan f. 25,00 per jaar gaan kosten terwijl een gezinslidmaatschap op f. 35,00 per jaar komt.

De duvel drit aait op n grötstn hoop.